

Voorwoord	7
Inleiding	11
Hoe lees je dit boek?	14
De geschiedenis van het combineren	16
1. Wat is het systeem van schijnbare chaos?	25
Hoe zoekt een insect?	29
Het systeem van schijnbare chaos	29
2. Zes regels om te combineren	25
Waarom chaos werkt	47
De vier basisregels	47
1. Kleur	48
2. Geur	49
3. Vorm en textuur	50
4. Grootte	52
Twee uitbreidingen	77
5. Golven	78
6. Tijd	78
Samenvatting	117

Inhoud

3. Is schijnbare chaos moeilijk?	71	7. Een ander soort tuin	123
4. Voordelen van schijnbare chaos	80	8. Tonic immobility	129
Directe voordelen	80	9. Bedden en eilanden	136
Onverwachte voordelen	83	10. Schema's	41
Oplossingen voor slakkenproblemen	87	Soorten	42
Keuzestress	89	Extra nominaties	144
Meer divers bodemleven	90	Voordelen van golven	146
Geen concurrentie	91	11. Uitzonderingen op de regel	149
Geen rekening houden met wisselteelt	92	12. Hoe ga je te werk?	157
Robuust bodemleven	93	Een planning maken	158
Zon of geen zon	93	Controleren	160
Geen trucjes en hulpmiddelen nodig	96	Lijstjes	160
5. Bestrijden en bemesten	100	13. Praktijkvoorbeelden	xx
Schijnbare chaos is een deel van het geheel	100	Goede voorbeelden	xx
Bemesten	101	Slechte voorbeelden	xx
Bestrijden	103	14. Tips	xx
6. Voor wie een stap verder wil gaan	109	Nawoord	xx
Waar zet ik mijn kruiden?	110		
Wandelende kruiden	113		

‘Chaos is het
woord dat we
bedacht hebben
voor een orde
die we niet
begrijpen.’

Henry Miller,
Amerikaans schrijver, 1891-1980

Voorwoord

De eerste jaren nadat je kinderen hebt gekregen zijn vaak heel zwaar: korte nachten, ongekende problemen bij kleine kinderen die niet kunnen uitleggen wat er mis is, stress, onzekerheid ... De lijst is lang en vaak voelde het na een zoveelste slapeloze nacht alsof ik in een lichaam van een oude man zat. Maar dat passeert en na verloop van tijd voel je je juist jong van geest wanneer je kinderen je dansjes van Fortnite leren of nieuwe liedjes laten horen van hun generatie artiesten. En over liedjes en muziek kan je zeggen: vroeger was alles beter, maar toch zitten er nu soms hele mooie dingen tussen.

Zo waren mijn kinderen tijdens het schrijven van dit boek zot van een liedje van Ruth Berhe: 'Lost Boy'. Het is nooit echt doorgebroken op de radio, maar zoals dat tegenwoordig gaat, was het wel een grote hit op YouTube en Vine. Mijn kinderen hebben deze song in hun playlist staan en hij werd vaak gespeeld wanneer we ergens naartoe reden met de auto of wanneer ze thuis muziek

opzetten. Op zich is het liedje heel mooi geschreven en gezongen, maar er is ook een diepere boodschap: het gaat over het verhaal van Peter Pan en zijn 'verloren jongens'.

Peter Pan is een toneelstuk uit 1904; het werd in 1953 uitgebracht als tekenfilm door The Walt Disney Company. Het is het bekende verhaal over de jongen die jong wil blijven en voor eeuwig een strijd uitvecht in Nooitgedachtland. Hij doet dat tegen Kapitein Haak, samen met zijn verloren jongens. Het Peter Pan-verhaal is een metafoor voor niet willen opgroeien, voor het gevoel dat je had toen je jong was en over niets moest nadenken. Dit gevoel komt heel sterk terug in het lied van Ruth Berhe en dat deed mij nadenken.

Je kan de Peter Pan in het lied zien als tuinieren, een activiteit die je meeneemt naar je eigen plek, je eigen tuin (Nooitgedachtland) waar je jezelf kan terugtrekken en tot rust komen. Zeker voor mij is mijn tuin een plek waar ik graag

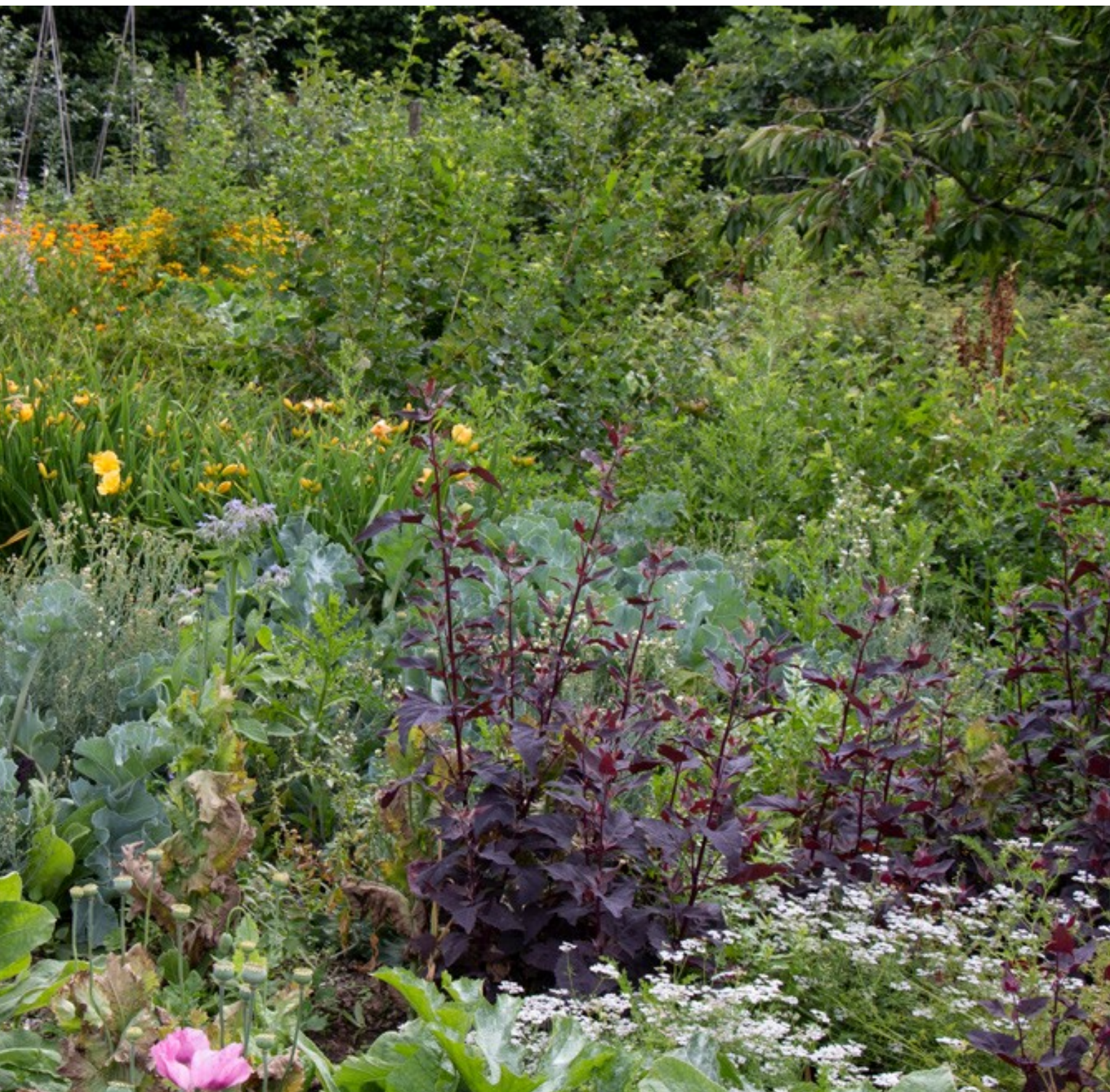
alleen ben, waar ik kan denken, mijn gedachten kan ordenen en tot rust kan komen. Soms vergeet ik alles, soms denk ik er juist heel veel na. Maar het geeft mij altijd energie, levenslust en plezier. En bovenal geeft het mij vaak kinderlijke verwondering: kijken naar bijen die vliegen, planten die opgroeien, de complexiteit van een bloem bestuderen, het vernuft van metselbijen ... Het laat je stilstaan in het nu, het geeft je de kans om alles even te vergeten en echt tot rust te komen. En dat is vaak meer waard dan een dikke bloemkool of een sappige tomaat, al is ook dat niet te versmaden!

*He sprinkled me in pixie dust
and told me to believe
Believe in him and believe in me
Together we will fly away in a cloud of
green
To your beautiful destiny*

Ruth Berhe

Net zoals Peter Pan wil ik graag een beetje feeënstof over jou strooien en je meenemen naar jouw Nooitgedachtland, naar jouw paradijs in je achtertuin. Een plaats waar je jezelf kan zijn, waar je kan stilstaan en tot rust komen.

Tegenstrijdige informatie

Dus zoek je verder naar nieuwe tabellen waar je ontbrekende groentes wel in staan. Al snel wordt het dan lastig want bijna altijd zal je merken dat die nieuwe tabel je oude tabel tegenspreekt. Want heb je jezelf al wel eens afgevraagd op welke gegevens deze tabellen zich baseren? Dat staat er nooit bij, het kan evengoed zijn dat iemand zo'n tabel snel in elkaar heeft gestoken om iets te hebben om over te schrijven. Op basis van welk onderzoek, op basis van welke testen wordt bepaald wie elkaar graag ziet en wie niet? Hebben de plaatselijke omstandigheden een invloed op de groei? De teeltwijze, de cultivars, het weer, de bodem? Wanneer je enkele tabellen naast elkaar legt, raak je er steeds meer van overtuigd dat het niet meer of minder dan nattevingerwerk is en dat iedereen maar wat verzint. Dan zit je daar met je mooie planning waarin je veel tijd hebt gestoken, waarover je je het hoofd hebt gebroken om

Weersinvloeden zoals lange droogte, lange regenperiodes, hete zomers en een koud voorjaar hebben een enorm grote invloed.

alles gecombineerd te krijgen en dan blijkt die nieuwe tabel alles overhoop te gooien! Wat nu? Wij hebben exact dezelfde problemen gehad toen we het pad van de combinatieteelt hebben bewandeld: tegensprekende tabellen en onduidelijke resultaten. Want weersinvloeden zoals lange droogte, lange regenperiodes, hete zomers en een koud voorjaar hebben een enorm grote invloed op de groeikracht en de opbrengst van je groenten. Hoe bepaal je dan of die specifieke combinatie die je probeerde een invloed had? Hoe weet je dat die kool naast die aardappel een positieve of negatieve invloed had? Dat weet je nooit, dat is alleen vast te stellen als je in een laboratorium onder gecontroleerde omstandigheden deze combinaties opkweekt. En dat heeft nog nooit iemand gedaan.

Proberen en conclusies trekken

Maar goed, wij waren nieuwsgierig en op zoek naar een manier van combineren die ons kon vooruithelpen. Vele tabellen hebben we bekeken, vele combinaties uitgetoet. Na een tijdje kwam het zelfs zo ver dat we bewust negatieve combinaties maakten in de hoop een duidelijk resultaat te krijgen! Maar ook hier had de combinatie meestal geen duidelijk effect, zowel in positieve als in negatieve zin. Na enkele jaren proberen was onze conclusie over combinatieteelt dat het niet uitmaakte wat we combineerden, maar dat het vooral belangrijk was dat we combineerden. Doordat we groenten intensief mengden met elkaar werden verschillende plagen al vermeden. Het resultaat van zo'n combinatieteelt was positief, we konden al die tegenstrijdige tabellen evengoed weggooien.

Dat is uiteraard snel gezegd, maar niet zo vanzelfsprekend in de praktijk. Want je hebt natuurlijk wel enige houvast nodig wanneer je de groenten in je tuin wil combineren. Het lukraak neerplanten en zaaien van je groenten levert gegarandeerd problemen op, al was het maar naar de planning en het oogsten toe. Er is daarom een vervangend systeem nodig, regels die je kan volgen om je groenten toch enigszins te plannen en je tuin te organiseren.

Permacultuur was de aanzet

Mijn moeder volgde tegelijkertijd een permacultuurontwerpcursus en werd zo in de wereld van het natuurlijk tuinieren gezogen. Deze cursus deed mijn moeder inzien dat er andere manieren van werken en bij uitbreiding van combineren mogelijk waren dan de klassieke wisselteelt. Permacultuur was op dat moment nog iets obscuurs waar nog

bijna niemand van gehoord had. Toch waren er al enkele Engelstalige boeken en er was zelfs een Engels tijdschrift. Hierin vonden we de basis voor onze huidige manier van combineren. Het was eigenlijk een terloopse opmerking in een artikel over ayurvedisch tuinieren, meer was niet nodig.

In een alinea stond beschreven dat men in het ayurvedisch tuinieren naar vier kenmerken van de plant kijkt om te combineren: de kleur, de geur, de vorm en de textuur van de plant. Dat was voor ons voldoende om de puzzelstukjes in elkaar te laten vallen. Het duurde uiteindelijk nog enkele jaren voordat het systeem optimaal werkte, maar de basis was gelegd.

De weg naar een natuurlijke manier van combineren was gevonden.

Enkele jaren later zag ik in een videocursus over permacultuur, gegeven door Geoff Lawton, ongeveer hetzelfde systeem. Bij een rondleiding in zijn permacultuuronderzoekscentrum Zaytona Farm in Australië gaf Geoff uitleg over voedselbossen, composteren, zijn systeem met kippen en mest, het gebruik van *sheet mulching* en *swales*. Als ware het een zinnoot kreeg je ook even een blik in zijn privémoestuin. Hier stond op het eerste gezicht alles willekeurig door elkaar. Maar uit zijn uitleg bleek dat het niet willekeurig was maar gepland: ook hij hield rekening met kleuren, geuren en vormen. Zijn moestuin leverde groenten, was plagenvrij en chaotisch, net zoals bij ons. Dat was een leuke bevestiging dat het echt wel op deze manier kan!

Veel voordelen

Deze manier om naar combineren te kijken heeft enorm veel voordelen: je moet geen tabellen raadplegen, je moet niet weten tot welke familie de groente behoort, je hebt gewoonweg niet veel voorkennis nodig. Je moet je alleen de plant kunnen voorstellen zoals hij eruitziet wanneer hij volgroeid is, net voor hij geoogst wordt. Die kenmerken moet je dan combineren en zo kan je heel snel goede combinaties maken die je vooruithelpen.

Extra dimensies

Behalve bij het combineren volgens die vier principes zijn we via de permacultuurprincipes van Bill Mollison bij het gebruik van golvende lijnen gekomen. Het lijkt misschien raar om hieraan te denken, want in een moestuin wordt er standaard in rechte rijen geplant. Het is traditie om het zo te doen en niet iets wat snel ter discussie staat. Maar in de natuur bestaan er nauwelijks rechte lijnen. De rechte lijn is de kortste afstand tussen twee punten maar de natuur kiest zelden de kortste afstand. Denk maar aan een meanderende rivier. De reden hiervoor is dat de natuur meer dingen te doen heeft dan van A naar B gaan. Een natuurlijk systeem probeert

altijd zo divers mogelijk te zijn, om zoveel mogelijk rijkdom en verscheidenheid te creëren. Dat gaat het beste met kromme lijnen om extra rand te creëren. Het is trouwens efficiënter om golvende lijnen te gebruiken bij het planten en zaaien, want je krijgt meer groenten op dezelfde oppervlakte.

Je maakt niet alleen efficiënter gebruik van je oppervlakte, je hebt door de golven visueel ook al een combinatie. Wanneer je kijkt, kijk je niet in bochten, maar in rechte lijnen. Op een klein stuk van een groentebed staan minstens vijf verschillende soorten groenten.

Wanneer je hiernaar kijkt, vanuit elke richting, kom je telkens met je ogen die vijf groenten tegen.

Door golven te gebruiken bij het planten en zaaien, combineer je al in sterke mate, wat een belangrijke factor is in het verstoppen van groenten. Want dat is de hoofdbedoeling van schijnbare chaos. Je combineert om je plaaginsecten te verwarren. Je verstopt je groenten als het ware, je mengt ze door elkaar zodat ze moeilijk gevonden worden. Wanneer het plaaginsect zijn favoriete groente toch vindt, staan er vaak slechts enkele exemplaren en vermenigvuldigt een plaag zich niet explosief, simpelweg omdat er te weinig planten beschikbaar zijn.

Tijd

Een andere dimensie die bij het systeem hoort is tijd. Deze factor draagt een beetje bij aan de plaagbestrijding, maar zorgt vooral voor een sterk verhoogde opbrengst. Tot 30% volgens sommige cursisten! Door op een bepaalde manier te werken, zorg je ervoor dat je bedden bijna constant volgeplant en -gezaaid zijn. Hierdoor heb je meer opbrengst op dezelfde oppervlakte en kan je meer oogsten zonder je tuinoppervlakte sterk uit te breiden.

Via de permacultuurprincipes van Bill Mollison zijn we bij het gebruik van golvende lijnen gekomen.

Nog extra voordelen

Geen plagen en meer opbrengst zijn op zich natuurlijk al voldoende redenen om het systeem van schijnbare chaos te gebruiken. Daarbovenop hebben we nog een hele reeks andere voordelen ontdekt die je er allemaal gratis bij krijgt. Denk maar aan een nog efficiënter gebruik van je oppervlakte, zowel onder als boven de grond. Dat leidt tot meer opbrengst. Ook bemesting blijkt overbodig, je hebt geen netten meer nodig, je tuin oogt natuurlijk, je krijgt veel meer leven, zowel dierlijk als plantaardig en je visie op de natuur (en het leven) verandert helemaal. Van vechten en bestrijden gaat het naar combineren en samenwerken: mooi toch!

Op een klein stuk van een groentebed staan minstens vijf verschillende eetbare gewassen.

Netten in een tuin zijn onhandig en helemaal niet mooi.

Wat is het systeem van schijnbare chaos?

HOOFDSTUK 1

Het systeem van schijnbare chaos

Het combineren van groenten kan op vele manieren, maar het helpt om duidelijke handvatten, duidelijke regels te hebben om eraan te beginnen.

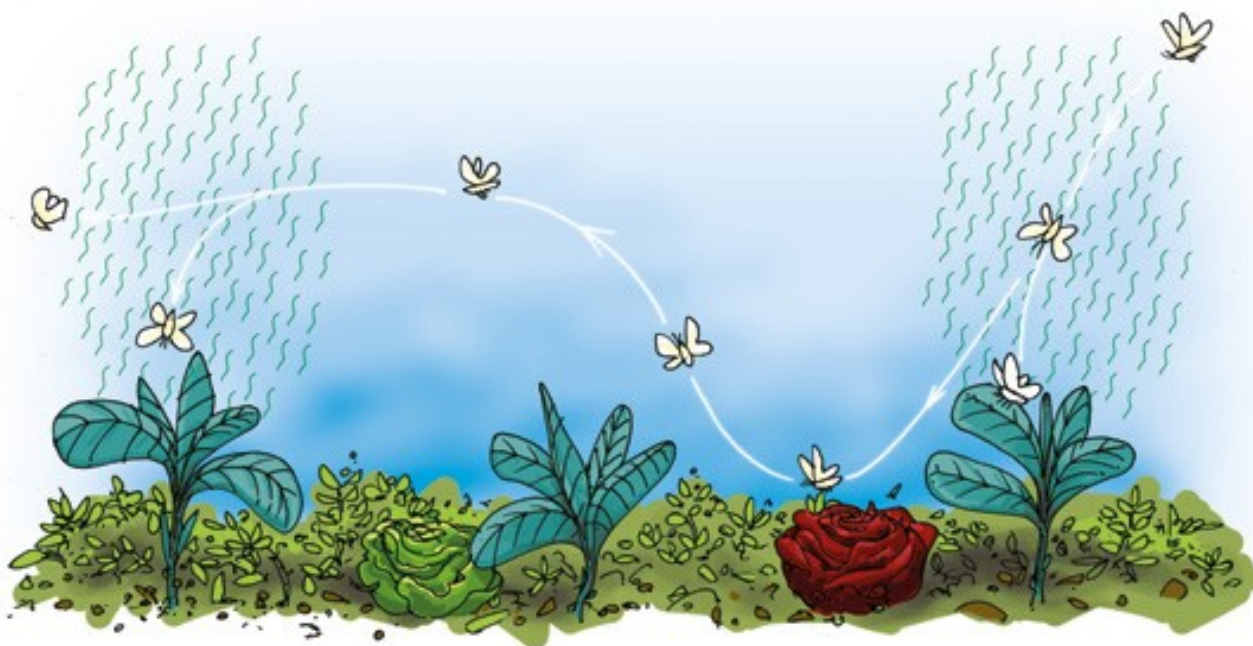
Deze regels moeten eenvoudig toepasbaar zijn en zeker geen lange tabellen vereisen. Dat was de opgave toen mijn ouders begonnen met combineren.

Door alle puzzelstukjes samen te leggen zijn we oorspronkelijk tot vier basisregels gekomen, daarna zijn er nog twee bij gekomen:

1. geur van de plant;
2. kleur van de plant;
3. vorm en textuur van de plant;
4. grootte van de plant;
5. golven;
6. tijd.

Hoe werkt het?

Door planten met verschillende geuren door elkaar te zetten, zorg je ervoor dat plaaginsecten geen duidelijke geurpluim meer detecteren en hun geliefkoosde plant niet vinden. Wanneer ze er bij toeval toch over vliegen, pikken ze uiteraard de geur op en zetten ze de landing in. Maar omdat je de vierde regel hebt toegepast staan grote en kleine planten naast elkaar, smalle naast brede en hoge naast lage. Hierdoor zal het insect soms omhoog gedwongen worden, of moeten rondvliegen om enkele planten te ontwijken en zo moeilijker het geurspoor kunnen volgen. Als het plaaginsect wil landen, heb jij gelukkig de planten op kleur gemengd en doordat alles dichtter staat dan normaal is er nauwelijks bruine mulch te zien. De zone waar het

A close-up photograph of a zucchini plant. The image shows several green, ribbed stems and large, dark green leaves with serrated edges. Two bright yellow flowers are visible: one is fully open and facing left, while the other is smaller and partially closed, attached to a stem. The background is a soft-focus view of more leaves and stems.

Zes regels om te combineren

HOOFDSTUK 2

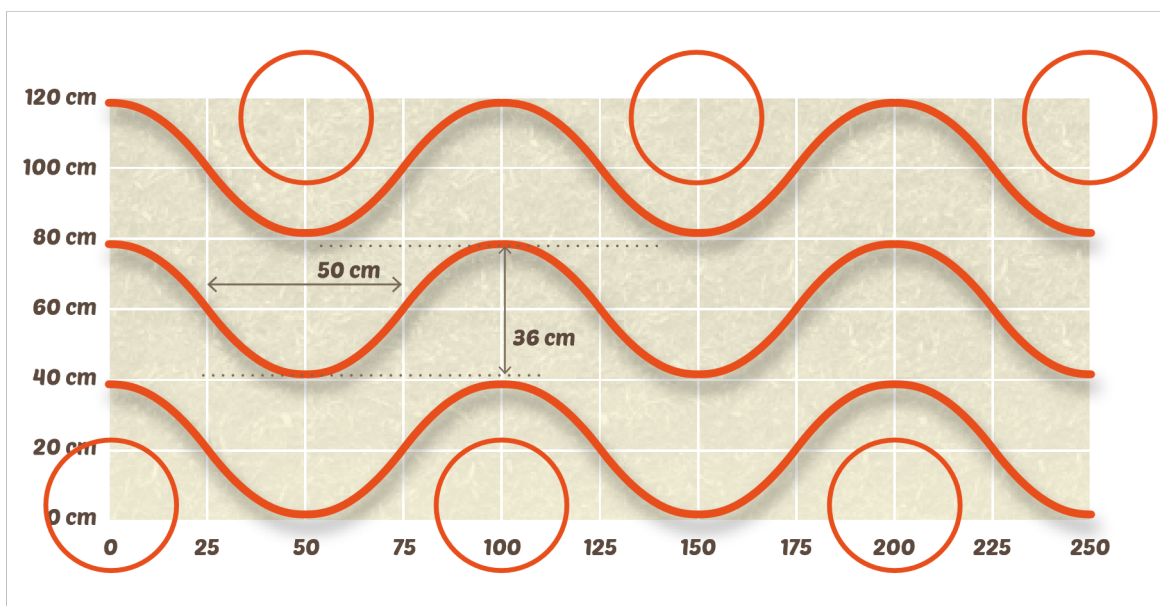
Praktisch: hoe gebruik ik golvende lijnen in mijn tuin?

Bill Mollison heeft het in zijn basisboek over permacultuur ook over het gebruik van golvende lijnen: een golvende lijn geeft meer contactpunten en is langer. Een rechte lijn is de kortste afstand tussen twee punten, een golvende lijn heeft meer lengte en dus ook meer plaats om op te planten. De golvende beweging creëert op een vlak ook nog eens holtes, zodat je extra ruimte krijgt om te combineren.

Zo heb je meestal vijf tot zes soorten planten op enkele vierkante meters moestuin, met meer rand en mogelijkheden tot contact. Door de golvende lijnen en omdat wij ineens de breedte

van het perceel zien, staat alles voor het zicht sowieso al gecombineerd. Van welke plaats je ook kijkt, je zal altijd verschillende soorten groenten te zien krijgen en nooit in grote hoeveelheden. Hierdoor heb je het idee dat alles wat chaotisch is, maar zoals je ondertussen al weet is dat maar schijnbaar.

Alles staat dan ook nog eens dichterbij elkaar dan in een 'normale' moestuin en groeit een beetje in elkaar wat de grenzen tussen de verschillende golvende rijen ook wat vertroebelt.

6. Tijd

De dimensie tijd kan een grote invloed hebben op het rendement van je moestuin. Waarschijnlijk niet onbelangrijk wanneer je groenten kweekt, want meestal streef je toch naar een zo groot mogelijke opbrengst! Wanneer je een planning maakt dan maak je die voor het hele seizoen: voor-, hoofd- en nateelten staan er allemaal op. Bij het systeem van schijnbare chaos maak je echter alleen een planning voor het voorjaar; daarna werk je op een andere manier. In een gangbaar systeem oogst je eerst je hoofdteelt en daarna zaai of plant je een nateelt of groenbemester. In het systeem van schijnbare chaos plant je al nateelten zodra er ruimte vrijkomt! Dat kan al vroeg op het jaar zijn; je wacht zeker niet tot je rij met prei, rapen of selder volledig geoogst is. Een voordeel van het systeem van schijnbare chaos is dat het heel flexibel is. Dat maakt het ook eenvoudig, vlot toepasbaar én het verhoogt je opbrengst.

Hoe ga je te werk?

In de winter maak je een planning voor de eerste teelten waarmee je je bedden volplant. Voor de nateelten maak je geen planning meer. Anders wordt het direct heel ingewikkeld, vooral ook omdat het moeilijk te voorspellen is wanneer een rij groenten geoogst wordt. Door omstandigheden (een koud voorjaar, te laat gezaaid, een droge periode) verschuift de oogst van een groente soms sterk naar voren of naar achteren. Dat brengt je moeizaam uitgewerkte planning in gevaar waardoor je vastloopt met je teeltopvolging. En geloof me, zo is het elk jaar met nateelten! Het is veel eenvoudiger om geen gedetailleerde planning te maken voor de periode vanaf augustus. Schrijf op wat je alle-

Oogsten betekent dat er plaats vrijkomt, plaats die je opnieuw kan benutten met een nieuwe groente.

maal wil zaaien en planten in die periode, maar leg nog geen plaats vast. Bij het systeem van schijnbare chaos is het betrekkelijk eenvoudig om bij te zaaien en bij te planten zonder planning. Begin juni zit ongeveer alles in de grond: zowel vroege soorten als zonnekloppers zijn aangeplant en je bent zelfs hier en daar al aan het oogsten. Oogsten betekent dat er plaats vrijkomt, plaats die je opnieuw kan benutten met een nieuwe groente. Je wacht zeker niet tot een rij helemaal geoogst is, je kan direct beginnen met op vrijgekomen plekken te zaaien en te planten. Heb je bijvoorbeeld een rij sla geplant of radijzen gezaaid, dan oogst je hier een tijdje van en neem je telkens de planten die klaar

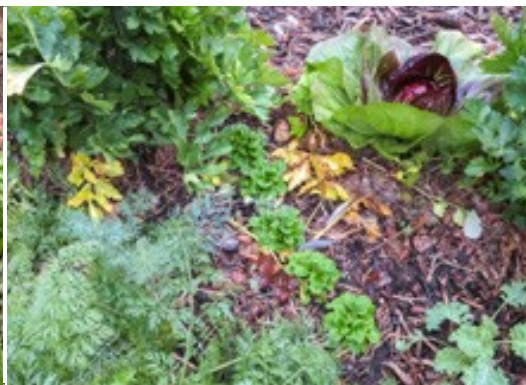
zijn mee naar de keuken. Je krijgt dan her en der een gat in de rij of er komt een stukje van enkele tientallen centimeters vrij. Heb je op je lijstje iets staan dat rond deze periode gezaaid mag worden, dan kan je dat korte rijtje opvullen. Kijk of de criteria goed zijn: grootte, geur, kleur en vorm en je kan aan de slag. Voor het planten heb je een beetje voorbereiding nodig. Indien je plantgoed aankoopt is het eenvoudig: heb je plaats vrij, dan rij je naar de winkel en koop je wat je wil planten. Je loopt daarna met je plantjes door de moestuin en waar er plaats vrij is en de regels van toepassing zijn, kan je planten. Kweek je je planten zelf op, dan verloopt het ideale scenario als volgt: elke twee tot drie weken maak je enkele

bakken klaar met gevulde potjes of perskluitjes. Hierin zaai je wat je de volgende weken wilt uitplanten: sla, bietjes, kolen, peterselie ... alles wat je wil eten. Deze plantjes komen op, ondertussen heb je geoogst en is er in je tuin plaats vrijgekomen. Je loopt met je bakken door de moestuin en plant waar er plaats vrij is. Op die manier houd je je moestuin stampvol met groenten, groeit er altijd overal wel iets en gebruik je je oppervlakte maximaal. Waarschijnlijk heb je regelmatig wat te veel voorgezaaid, maar dat is geen probleem. Er is altijd wel je buurman of medetuinier die wat groenteplanten kan gebruiken en zelf iets te veel heeft voorgezaaid wat jij dan kan gebruiken.

Warmoes

Toefjes veldsla tussen selder en radicchio

Lukt het altijd om juist te combineren?

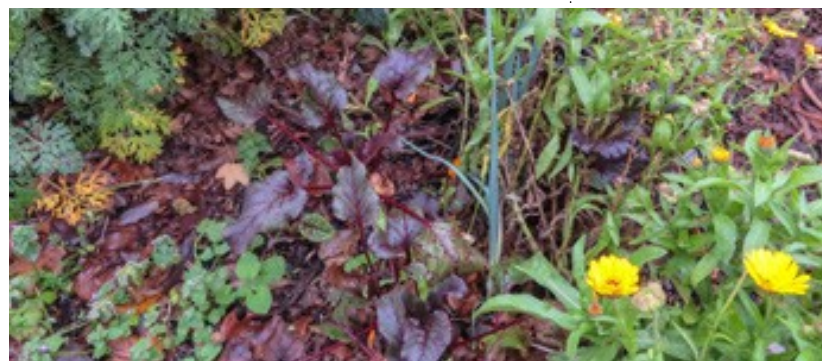
Wanneer je in de late zomer en het najaar bijplant en -zaait, heb je vaak een beperkt aantal soorten die je nog kan gebruiken. Het wordt dan moeilijker om nog voldoende afwisseling te vinden om te voldoen aan alle criteria. In het late najaar kan je nog veldsla en winterpostelein uitplanten, veel mogelijkheden om hierin te combineren zijn er echter niet. Allebei groen, allebei klein en oppervlakkig groeiend. Daarnaast staan er waarschijnlijk wel nog andijvie, suikertop, ijsbergsla, snijbiet in kleuren, boerenkool in groen en paars, purperrode bladkool en nog wat andere groenten in de tuin. Ze geven nog enige diversiteit in kleur, geur en vorm, maar steeds perfect combineren zal niet lukken. Ik probeer altijd om de combinaties van het voorjaar zo goed mogelijk uit te werken, in de zomer en het najaar wijk je er almaar verder van af, enkel en alleen omdat je veel beperkter bent in mogelijkheden. Is dat een probleem? Ik vind van niet en ik merk in de tuin dat het goed lukt.

Je moet in je achterhoofd houden hoe je plaaginsecten leven en denken. Zij zijn vooral in het voorjaar en de zomer actief, in de herfst denken ze niet meer aan voortplanten maar eerder aan het vinden van een overwinteringsplek.

Rode biet, alsem, prei, bloedzuring en goudsbloem.

De noodzaak om zeer doorgedreven te combineren is kleiner. Combineren blijft uiteraard belangrijk, maar lukt het niet perfect om de vier regels te volgen, dan is dat zo. Zolang je maar blijft combineren. Er staan trouwens nog altijd vele andere groenten en kruiden die helpen door voor extra chaos zorgen: ook dat is een voordeel van schijnbare chaos. In de meeste moestuinen staat er in het najaar nog een blok prei en wat kolen, de meeste ruimte in een moestuin komt vrij en blijft ofwel braak liggen tot het voorjaar of wordt ingezaaid met een groenbemester.

In een natuurlijke moestuin heb je overal verspreid nog een mengelmoes aan kruiden en groenten staan zodat je altijd nog iets van chaos hebt. Denk aan doorlevende kruiden zoals salie, lavas, lavendel en aan bloemen en eenjarige kruiden zoals goudsbloem, komkommerkruid ... Loop eens rond in je natuurlijke tuin in september of oktober en je zal zien dat er nog veel diversiteit staat. Het systeem van 'wandelende kruiden' speelt hier uiteraard ook een rol in!

Bestrijden en bemesten

HOOFDSTUK 5

A photograph of a garden bed. In the foreground, there are several pansies with purple, white, and yellow petals. The background is filled with green foliage, including a large, prominent leaf with several holes, suggesting insect damage. The text 'Tonic immobility' is overlaid in white, bold, sans-serif font in the center of the image.

Tonic immobility

HOOFDSTUK 8

Tonic immobility

Wanneer je denkt aan roofdieren in de zee, dan komt direct de grote witte haai naar voren. Tot niet zo lang geleden werd deze witte haai beschouwd als het ultieme roofdier. Hij wordt tot zes meter lang en tweeduizend kilo zwaar! Maar dat klopt niet. Eigenlijk is de ultieme jager in de oceaan een dolfijn. Of toch een familielid van de dolfijn: een orka. Een orka heeft van niemand iets te vrezen en staat helemaal bovenaan in de voedselpiramide. Ze vallen zelfs walvissen aan, al zijn het voornamelijk babywalvissen. Maar niemand had ooit een orka een grote witte haai zien aanvallen, tot in 1997.

In oktober 1997 was een boot onderweg met walvisspotters. Ze kregen bericht

dat er iets verderop activiteit was gesignaleerd. Toen ze op die plek aankwamen was er veel actie en iedereen was direct heel opgewonden: ze zagen een orka in gevecht met een grote witte haai!

Na enige tijd was er ineens een complete stilte. Deze stilte duurt zeker vijftien minuten, niemand wist wat er gebeurde, alleen dat ergens onder hen de orka en de witte haai in gevecht waren.

En dan ineens spleet het water open en kwam de orka naar boven met de grote witte haai tussen zijn tanden. Nu is een orka natuurlijk een immens beest, zelfs in vergelijking met een witte haai. De orka wordt tot tien meter lang en zesduizend kilo zwaar tegenover de vijf meter en de tweeduizend kilo van de haai. Maar toch, waarvan ze getuige waren geweest was ongezien.

Maar waarom was het gedurende die vijftien minuten zo stil? Wanneer twee zulke immense roofdieren vechten verwacht je veel lawaai en beweging in het water. Pas later achterhaalde men hoe een orka aanvalt. Haaien zijn blijkbaar alleen te vrezen wanneer ze met hun bovenkant naar boven zwemmen. Als je ze omdraait, verliezen ze bijna hun bewustzijn en worden ze hulpeloos. Dat noemt men *tonic immobility* of tijdelijke verlamming.

Orka's hebben dat blijkbaar achterhaald en proberen tijdens een gevecht de haai te raken met hun staart zodat hij even verdoofd is. Dan grijpen ze hun kans om hem op zijn rug te draaien zodat hij verstijft en niet meer kan bewegen. Zolang de haai in deze toestand is, kan hij niet ademen en na ongeveer vijftien minuten verdrinkt hij.

En dat is ook wat met ons gebeurt wanneer we streven naar perfectie. Iedereen is een perfectionist, iedereen wil alles op de best mogelijke manier doen en heeft schrik om het verkeerd te doen.

En die angst, dat perfectionisme houdt ons in een staat van tijdelijke verlamming waardoor we niets doen en ter plaatse blijven trappelen. Hoe raken we hieruit, hoe komen we vooruit en voorbij dit idee van perfectionisme en deze val van *tonic immobility*?

In je moestuin

Wanneer je de eerste jaren bij Yggdrasil meegemaakt zou hebben, zou je je ogen niet geloofd hebben. De houtkanten net aangeplant, onkruid dat we op gegeven momenten van het jaar absoluut niet onder controle konden houden. Bedden die volledig overgroeid waren door kweekgras, distels die uitbundig in bloei stonden en hun zaad rondstrooiden.

Vrolijk werd je er niet van. Maar zo hebben we het nooit bekeken.

Je moet het eigenlijk bekijken zoals een softwareontwerper denkt. Hij bouwt een programma op de beste manier die hij kan en noemt dat versie 1.0. Ondertussen leert hij bij, hij krijgt feedback en

past het programma aan om bij versie 2.0 uit te komen. En zo gaat het steeds beter, wordt het programma gebruiksvriendelijker, komen er meer functionaliteiten en loopt alles vlotter. Maar dat was nooit gebeurd als versie 1.0 niet verschenen was!

Wanneer je nu een oude film ziet waarin een gsm wordt gebruikt, dan lachen je kinderen zichzelf een krik met dat grote ding met een antenne die je moest uittrekken. Maar dat was op dat moment het beste wat er te maken was.

En zo is het ook bij dit systeem van combineren. Je kent het niet, je kent misschien ook niet veel van planten, maar probeer het gewoon. Maak een tuinplanning versie 1.0 en gebruik die in het eerste jaar. Je zal tijdens het jaar veel bijleren en feedback krijgen van je tuin. En dat zal je in staat stellen om tuinplanning versie 2.0 te maken. Wij zitten bij Yggdrasil ondertussen aan tuinplanning versie 16.0 maar ook die kan in de toekomst nog beter! Dat zal altijd zo zijn. Wij zijn allemaal perfectionisten maar denk eens terug aan je schooltijd. Haalde je altijd 100%? Denk terug aan je rijexamen. Haalde je daar het maximum van de punten? Nooit heb je alles juist, nooit is het perfect. Ook in je tuin zal dat zo zijn, ook bij je eerste (en tweede en derde) planning zullen er fouten inzitten. En dat is niet erg. Zolang je die staat van verlamming maar vermijdt. Zorg dat de orka je niet te pakken krijgt want dan zit je vast. Dan krijg je niets meer gedaan en trappel je ter plaatse. Dus denk in versies, begin en ga vooruit, zelfs al is het met kleine stapjes.

‘Have no
fear of perfection,
you will never
reach it.’

Salvator Dali

Goede combinatie 3

Golven

Op de bovenste golf (A) zaai je rode biet. De biet zit gedeeltelijk in de grond en heeft hieronder nog een hoop fijne worteltjes. Boven de grond spreidt hij zijn blad breed en neemt zo toch behoorlijk wat ruimte in. Het blad is groen, maar de nerven zijn rood. Het uitzicht is een mengeling van groen en rood.

De middelste golf wordt opgevuld met spitskool. De planten, zoals de meeste kolen, groeien breed en nemen, zowel boven als onder de grond, veel ruimte in. De planten mogen gerust een beetje tegen elkaar groeien, dat is zeker geen probleem. Spitskool heeft een wasachtig, dik blad met een lichtblauwe groene kleur. De geur van kolen is sterk.

Op de derde golf (C) is knolselder voorzien. De knol groeit half in de grond en heeft daar een uitgebreid wortelgestel. Het groeit oppervlakkiger dan de spitskool. Het blad groeit recht omhoog maar een gedeelte van het oudere blad zakt na verloop van tijd uit waardoor de plant toch behoorlijk breed wordt. De kleur is donkergroen, knolselder heeft een blinkend, stevig blad. De geur is sterk.

Holtes

De bovenste holtes worden ingevuld met telkens twee kroppen sla, waarbij je afwisselt in kleur. Na de sla kan je nog perfect andere korte teelten zetten zoals pijpajuin en radijs om dan te eindigen met winterpostelein of veldsla.

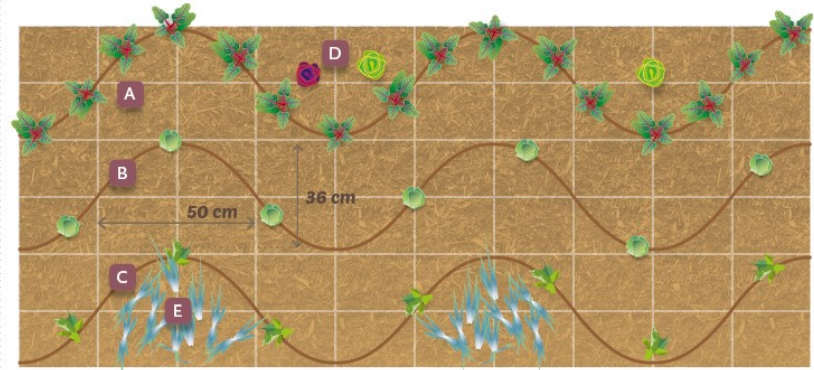
De onderste holtes worden ingevuld met ajuintjes. Ook hier kan je alles dicht bij elkaar zetten en dunnen door de jonge uitjes als lente-uitjes te oogsten. De andere ajuintjes laat je doorgroeien tot bewaarajuin of je oogst alles en vult de holtes op met korte teelten zoals sla, radijs, andijvie ...

Tip

Rode biet is een groente waarvan je normaal ineens een flink stuk oogst. Je krijgt dan telkens een strook vrij waar je meteen nieuwe groenten kan planten of zaaien. Een maaltijd rode biet staat dan gelijk aan twee koolrabi's, een rijtjes radijzen of drie kroppen sla.

Het is ook aan te raden om teelten waar je vaak van moet oogsten langs de randen te zetten. Teelten waar je slechts eenmalig moet zijn (kolen, witloof ...) zet je dan in het midden. Indien je boontjes of wortelen in het midden zet, bemoeilijk je het oogsten. Door de golfbeweging moet je telkens van kant wisselen en ver reiken. De verleiding is dan heel groot om op het bed te stappen. Dit is heel nadelig voor de structuur van je bodem!

Het is heel verleidelijk om bij het aanplanten alles net iets dicht bij elkaar te zetten. Zeven knolselder op een golf lijkt heel weinig, maar eens het seizoen goed gevorderd is, blijkt al snel dat deze plant toch ook veel ruimte vraagt. Laat je niet te snel verleiden en houd je aan je planning!

- A. Rode biet
- B. Spitskool (7 op een rij)
- C. Knolselder (7 op een rij)
- D. Sla (1 of 2 stuks in kleurencombinatie)
- E. Ajuin (een groepje van een tiental plantjes per holte)

Goede combinatie 4

Golven

Snijbiet bevolkt de eerste golf. Een plant waar je zeer vaak van oogst en dus zeker een plek langs het pad vraagt. Snijbiet (of warmoes) wortels breed en diep met fijne wortels. Boven de grond wordt het een forse struik. Zeker naarmate het seizoen vordert, zakken de oudere bladeren uit en moet je soms de plant wat intomen. Er zijn vele kleuren beschikbaar zodat je hier een enorme keuze hebt: geel, rood, oranje, groen en alle combinaties hiervan zijn mogelijk! Het blad is blinkend en stevig. De middelste golf (B) wordt met koolrabi beplant. Koolrabi wortelt iets compacter dan sluitkolen zoals rode of witte kool. Maar ook hier groeien de wortels breed en diep op zoek naar voeding. Koolrabi gooit zijn blad breed en neemt zo boven de grond ook veel ruimte in. Het blad is niet zo heel stijf en wordt wat opzij geduwd door de snijbiet. Het blad van de koolrabi is groen met witte nerven en heeft een waslaag. De geur is sterk en herkenbaar.

Op de onderste golf (C) staat knolvenkel. Deze wortelen oppervlakkig en hebben niet veel last van de kolen. Het loof groeit recht omhoog en blijft smal. Het loof is felgroen en fijn. Het wit van de knol en stengels is duidelijk zichtbaar. De geur is sterk.

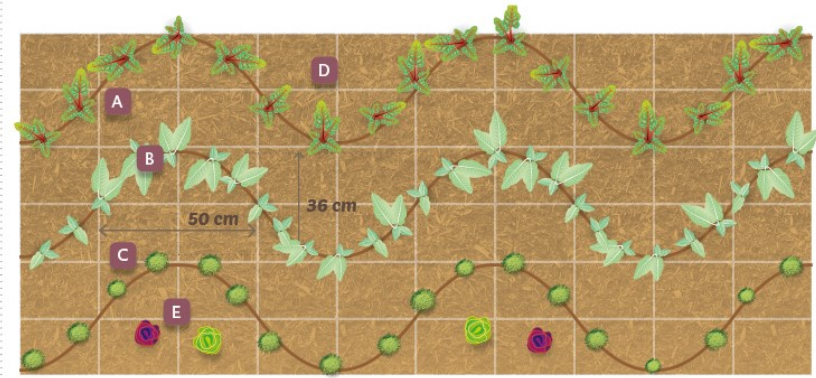
Holtes

Snijbiet groeit te sterk om iets in de holtes te telen. Wat je hier ook zet, wordt onvermijdelijk overgroeit. Niet aan te raden dus.

De onderste holtes bieden plaats aan enkele kroppen sla, probeer hier af te wisselen in soorten en kleuren. Na de sla heb je nog de mogelijkheid voor verschillende nateelten.

Tip

Koolrabi bestaat in verschillende kleuren: een witte en een paarse soort. Het is aan te raden deze twee kleuren alternerend aan te planten zodat er nooit 2 koolrabi's van dezelfde kleur naast elkaar staan. Plaaginsecten hebben een voorkeur voor groene kleuren en zullen je paarse koolrabi's vermijden. Doordat de witte koolrabi's omgeven zijn door felle kleuren van de snijbiet en de paarse koolrabi zijn ze zeer goed verstopt en gecamoufleerd.

- A. Snijbiet (per 20 cm)
- B. Koolrabi (per 20 cm)
- C. Knolvenkel (per 15 cm)
- D. -
- E. Sla (1 of 2 stuks in kleurencombinatie)

Onze groententuin

BED 10

AARDBEI 3	NZ SPINAZIE SLA OP DE RANDEN	RADIJS	CHERRY	KRUL PETERSELIE	KRUL PETERSELIE	GOLDEN FRILLS	RADIJS	FR BR	
		ZOMERWORTEL		SHISO	STENGELUI	RODE BIET EG.	BOONTJES FARADAY		
		SJALOT		SELDER/TUINBONEN		WINTERWORTEL		SLA VROEG	
		RODE BIET EG.		SUIKERMAÏS		SJALOT		BOTERRAPEN	
		KERVEL	KERVEL	KRUL PETERSELIE	KRUL PETERSELIE	SLA	SLA	RUCOLA	RUCOLA
A	B	C	D	E	F				

BED 9

RADIJS	FRENCH			SLA DIVERSEN NADIEN NZ SPINAZIE	KRUL PETERSELIE	KRUL PETERSELIE	IJSPEGEL	IJSPEGEL	KRUL PETERSELIE	KRUL PETERSELIE
ZOMERWORTEL		FRILLS			PASTINAAK		RODE BIET EG.		WINTERWORTELEN	
SJALOT		SAVOOI- EN SPITSKOOL			KNOLSELDER		STENGELUI		SLA DIVERSEN	
SMALLE SALIE	RAPEN	STENGELUI			RAPEN MILANESE		PASTINAAK		BOONTJES FARADAY	
	KERVEL	SLA	SLA		BASILICUM	P. MORG	RADIJS	CHERRY		
A	B	C	D	E	F					

BED 8

PLUKSLA	PLUKSLA	SLA	SLA	AARDAPPLEN AGILA EN TUINBOON (16) NADIEN STRUIKBOONTJES EN KOLEN	BONENKRUID	BONENKRUID	SLA	SLA	RADIJS	FRENCH
PIJPAJUIN		SELDER TU + DK			BOONTJES FARADAY		BASILICUM		STENGELUI	
PASTINAAK		RODE AJUIN			AZIATISCHE BLADKOOL		RODE EN SPITSKOOL		ZOMERWORTEL	
PURPLE FRILLS		ZOMERWORTEL			PAARSE MORGEN					
IJSPEGEL		IJSPEGEL			PIJPAJUIN		SJALOT + IJSKRUID (1)		RODE BIET EG.	
A	B	C	D	E	F					